

Recenze

Roman Lavička – Ladislav Čapek – Jiří Fröhlich – Jiří Havlice – Rudolf Krajíc – Lukáš Reitinger: *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*. Vydání první. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2016. 335 stran. Miscellanea; svazek č. 13. ISBN 978-80-85033-74-8.

Zlata Gersdorfová

Národní památkový ústav vydal na sklonku roku 2016 kolektivní monografii, která se věnuje jihočeskému kulturnímu prostoru za vlády Přemysla Otakara II., resp. jeho největším stavebním projektům. Leitmotivem publikace je vyvrátit dosud tradovaný mýtus, že Přemysl Otakar II. svou pozornost k jižním Čechám obrátil kvůli rozpínavosti Vítkovců, nicméně obraz nebyl zdaleka tak černobílý, jak byl líčen a do jaké pozice jej chtějí dostat autoři této publikace.

Na počátku je nutné předeslat, že se nejedná ani zdaleka o komplexní zpracování zakladatelských počínů Přemysla Otakara II. v jižních Čechách, což zřetelně vyplývá z obsahu knihy a prostoru, který byl jednotlivým fundacím věnován. Zatímco některé lokality jsou zmíněny jednou větou, jiným je věnována samostatná kapitola. Proč však došlo k výběru a detailnímu představení jen pěti lokalit, autoři nijak neobjasňují. Místo úvodu knihu otevírá krátká kapitola Povodím Vltavy k evropskému jihu, která zdůrazňuje význam dynamického 13. století pro české země a připomíná územní rozsah říše Přemysla Otakara II.

Následuje kapitola věnovaná královskému hradu Zvíkov, která je členěna do 7 základních oddílů. Úvodní pasáže, tj. Založení hradu a jeho dějiny do konce přemyslovského období, Proměny představ o počátcích a výstavbě hradu a Archeologické výzkumy v hradním areálu zpracoval archeolog Jiří Havlice, popř. s přispěním kunsthistorika Romana Lavičky, který zpracoval následující popisy královského paláce a Hlízové věže. Je škoda, že popis a rozbor ostatních částí hradní dispozice zcela absentuje. Zajisté by neškodila spolupráce autorů knihy s týmem jejich kolegů z jiného pracoviště NPÚ, kteří již několik let zpracovávají stavebně-historický průzkum celého hradního areálu. Čtenář si tak o jeho rozsahu může utvořit obrázek jen díky 3D modelu, který představuje rekonstrukci hradu v závěru 13. století. Jedná se zřejmě jen o ilustraci pro laické publikum, neboť mnoho vyobrazených prvků by stálo za podrobnější diskusi nebo alespoň komentář – např. kde autoři vzali oporu pro existenci hlásky s břitem, která je dendrochronologicky datována do jedné stavební etapy z poloviny 14. století, není jasné. Co se týče poznání hradu Zvíkova a východisek pro kunsthistorické analýzy, je nutné si uvědomit rozsah rekonstrukce královského paláce v závěru 19. století, kdy byly dokonce strženy rozsáhlé části původních konstrukcí, minimálně docházelo k novému zaklenuťi mnohých prostor – např. o slavné obkročné klenbě se v současné nedá říci vůbec nic a ve světle nových průzkumů se jeví pochybné i to, že by byla zrekonstruována podle

původní polohy klenebních konzol, jak autoři tvrdí. Tato epizoda v dějinách hradu, která silně proměnila jeho tehdejší vzhled (stejně tak jako neméně rozsáhlé, ale zcela nepoznané konzervační zásahy z druhé poloviny 20. století), je dodnes prakticky nezpracována (a zůstala tak i v této knize). O to naléhavější je její analýza, neboť jí nevěnuje pozornost ani stavebně-historický průzkum ze 70. let, který se bohužel věnuje pouze královskému paláci s Hlízovou věží, tak jako recenzovaná kniha. Zajímavé je, že starší stavebně-historický průzkum z roku 1976 detailně popisuje architektonické články či řešení, které tam dnes již nenacházíme, což do jisté míry dehonestuje jakoukoli kunsthistorickou analýzu královského paláce jako celku. Rovněž tak chybí jakékoli širší zařazení hradu Zvíkova do soudobé architektonické produkce či alespoň naznačení myšlenek či zdrojů inspirace, které architektonickou podobu hradu mohly ovlivnit.

Další rozsáhlá kapitola je věnována královskému městu Písek. Je dílem Romana Lavičky, Jiřího Havlice a Jiřího Fröhliche, kteří celkem v pěti oddílech popisují dějiny města od předlokačního osídlení k založení vrcholně středověkého města s královským hradem. Prostor je zde věnován i nejvýznamnějším stavbám ve městě, kostelu narození Panny Marie, dominikánskému klášteru s kostelem Povýšení sv. Kříže, veřejným prostranstvím, opevnění města a kamennému mostu. Text bychom na mnoha místech očekávali poněkud hutnější, často informace zde obsažené poučenému čtenáři nepřinesou nové poznatky. Kastellologa zajisté upoutá část o zdejším královském hradu. Ačkoli se autoři do jisté míry snaží vyvrátit teorii o středověkém kastelu (nebo o něm polemizují), jejich závěry nejsou přesvědčivé a ani dostatečně podložené, neboť sami druhým dechem dodávají, že je nutné důkladně prostudovat lucemburské úpravy píseckého hradu. V tomto kontextu je zajímavá 3D modelace, která vychází ze starší rekonstrukce Tomáše Durdíka, ovšem jen s tím rozdílem, že autoři navrhuje v severozápadním nároží hradu věž válcovou, nikoli hranolovou. Své závěry zdůvodňují vedutou města Jana Karla Kováře z roku 1743, která značně schematicky zachycuje i hrad. Mimochodem, Tomáš Durdík tuto vedutu ve svém díle zmiňuje (Durdík 1994, 160) a navrhuje i jiná řešení nároží (Durdík 1994, 165–167). Do této polemiky se však autoři raději nepouští.

Kapitola o tábořském hradu zůstala plně v rukou osoby nejpovolanější, Rudolfa Krajíce, který detailně rozebral východiska pro rekonstrukci původní podoby tábořského hradu na základě dlouholetých archeologických výzkumů, které zde vede. Pro ilustraci byla taktéž jeho kapitola doplněna modelovou rekonstrukcí hradu ve 13. století, přičemž jako jediný autor v celé knize podává k příslušné 3D rekonstrukci komentář v samostatném oddílu kapitoly, takže není pouhou „definitivní“ ilustrací, tak jako v jiných částech knihy. Co je však pouze letmo nastíněno, je vztah hradu a města; oddíl Hrad v blízkosti pokusu o město je prakticky diskusním příspěvkem k podobě a existenci francouzských a středoevropských kastelů podle definic Tomáše Durdíka. Na zpracování městské lokace a jejich počátků, které jsou rozhodně neméně zajímavější než hrad, si budeme muset počkat v jiném díle.

Následující kapitola a její oddíly věnované klášteru ve Zlaté Koruně vychází z pera Lukáše Reitingera, Romana Lavičky a Jiřího Havlice. Nalezneme zde popisy a rozbor možných částí kláštera, které lze datovat do 13. století – tyto pochází zřejmě až z doby obnovy klášterního areálu po jeho vyplenění Vítkovci v letech 1277–1278, kdy byl klášter možná translokován, neboť dosavadní archeologické výzkumy nezachytily žádné stopy po těchto dramatických událostech v místech současného klášterního areálu. Krom částí o architektuře a pasážích o založení kláštera zde nalezneme i oddíl věnovaný opatu Jindřichovi, dochovaným privilegiím, psané kultuře kláštera či relikviím, které zde byly uchovávány. Zajímavý, ale zřejmě ne příliš věrohodný je výklad, že propojenost mezi fundací Zlaté koruny a Otakarovým panovníckým majestátem lze hledat i v symbolu šestilisté růže, které zdobí čabraku Otakarova koně na jeho pečetích. Je to však jen drobná výtka oproti jiným, seriózně zpracovaným pasážím kapitoly.

Bezesporu jednou z největších fundací Přemysla Otakara II. na jihu Čech bylo založení města České Budějovice. Tato kapitola vychází zejména z pera Ladislava Čapka, který se zde věnuje majetkoprávním vztahům před založením města, předlokační osadě, vlastnímu průběhu lokace, otázce městského hradu, který zde zřejmě nikdy nebyl plánován, podobě parcelace města a nejstarší středověké keramice. Roman Lavička dopracoval pasáže o městském kostele sv. Mikuláše a výstavbě dominikánského kláštera.

Kapitola Přemyslovská doména na jihu Čech v lokálních i středoevropských souvislostech shrnuje stavební aktivity Přemysla Otakara II. v Pootaví a Povltaví a jejich paralely. Kapitulu zpracoval po kunsthistorické stránce Roman Lavička, po stránce archeologické Jiří Havlice. Mnohé lokality jsou zmíněny jednou větou či odstavcem a ne vždy přináší nové informace (někdy naprosto zastaralé, např. teze o románském původu kaple na hradě Velešíně byla již vyvrácena archeologickým výzkumem), spíše se jedná o kompilaci poznatků ze starší literatury tak, aby byl dán kompletnější obraz Přemyslových aktivit na jihu Čech.

Následující kapitola nazvaná poeticky Český lev a vítkovská růže je oproti předchozí poněkud inovativnější. Autorem je Lukáš Reitinger, který se věnuje prolínání vítkovského živlu s panovnickým majestátem na jihu Čech. Na základě studia listinného materiálu dokazuje, že Vítkovci asistovali prakticky u všech nejdůležitějších fundací na jihu Čech a zároveň na příkladu rekonstrukce hranice zlatokorunského kláštera dokládá, že mocenské pozice zde byly ukotveny nejpozději na konci první třetiny 13. století a byly oboustranně respektovány. Jeho závěry se tak dotýkají ožehavého tématu „privatizace českého státu.“

Co lze říci závěrem? Koncepce knihy byla celkem šťastně zvolena, kombinace různých druhů pramenů přináší často zajímavé poznatky a to i v případech, kdy jsou všechny písemné prameny známe a „vyčerpané.“ Po stránce obsahové je však nutno vytknout celkovou nevyváženost textu – např. zaráží, proč v případě táborského hradu nebyla zpracována i městská lokace. Často jsou tak vyzdviženy pouze určité problémy na úkor celku a návaznosti textu; celkově lze říci, že kniha připomíná spíše sborník než ucelenou monografii. Z textu jsou silně znát badatelská zaměření autorů, čemuž pak odpovídá i struktura dané kapitoly. Uměleckohistorické analýzy se většinou odvolávají na starší literaturu, zejména díla Jiřího Kuthana. Kdo očekává pompézní monografii v jeho stylu, bude obsahem poněkud zklamán, neboť často se jedná jen o shrnutí dosavadních poznatků o daném tématu. V knize však nalezneme i velmi inspirativní pasáže. Celkově lze konstatovat, že kniha je po stránce obsahové seriózně zpracována a je zdařilým příspěvkem k danému tématu. Velký klad publikace tkví v kvalitním grafickém zpracování a množství obrazových příloh (celkem 204 barevných a černobílých vyobrazení včetně 3 map na celkově 336 stranách textu).

Literatura

Durdík, T. 1994: K problematice kastelů středoevropského typu, *Archeologické rozhledy* 46, 255–273.